

testé, anélkül, hogy a szellemet csorbítaná? Hogyan és milyen mértékben éljen szellemével, mely mértéktelenül élvezve elpusztít minden szerves életet? Olyan állapotba akar jutni, hogy egyszerűen és ártatlanul elhessen és a szüzi problémátlanságban kielégíthesse a lét különféle es egymásnak annyira ellentmondó igényeit. Egyszerre akar eleget tenni a cselekvés parancsoló követelményeinek és az ítélet meg az izlés nem kevésbé parancsoló szövegének.

Vajjon nem inkább a bölcselőnek, a tudósnak, az esszéistának a problémái ezek, mint a regényíróé? Kétségtelen, hogy az essay formája a legalkalmasabb mondanivalói kifejezésére. Egyébként ezt maga sem igyekszik leplezni. Oldalakat közöl egyik-másik hőse naplójából, aki úgy hasonlít reá, mint a testvére. E bölcselkedések egy minden balitélettől mentes, biztos ítéletű, a művelt európai lelkiismeret minden problémájában nagyszerűen tájékozott emberre vallanak. Kissé mindenünnen zsákmanóly: Freudtól Pascalig, Bergsontól Montaigneig, a teológusoktól a költőkig és az esztetikus zenészekig mindenkitől kölcsönöz s kissé tarka köntösű filozófiát teremt magának. Mindamellett szellemének tökéletes működése, előadásának választékossága kellemes és könnyen emészthető modorban juttatja olvasóihoz a legnehezebb problémát is. A tiszta előadásnak ez az adománya nem utolsó sorban magyarázza vonzó erejét.

A jelen politikai problémáival szemben habozó álláspontot foglal el. Elmélkedései arra kényszerítik, hogy elismerje a cselekvés szükségességét. De mivel vérmérséklete elutasítja a cselekvés velejáróit s ugyanakkor képtelen lemondani az eszmék folytonos játékáról, s mindezt még tetézi azzal is, hogy kritikai szelleme előtt nincs tan, amit azonnal ki ne kezdene, hiányzanak belőle a meggyőződésnek azok a pozitív elemei, amelyekre cselekvését építhetné s így arra van kárhóztatva, hogy vég nélkül keringjen egy meddő körben. Az utolsó szót még nem mondta ki, s így remélhetjük, hogy átfogó értelmének és minden gyanutól távolálló őszinteségének a segítségével egyszer mégis csak megtalálja élete értelmét és az önmagával való békét és összhangot. (M. V.)

HEINRICH MANN: ZOLA. (Editions de la Nouvelle Revue Critique 1937.)

Goethet tekintik az irodalom nemzetek közötti kapcsolatai legkomolyabb tudatosítójának. Az ő példáján indult el az a szokás, hogy az egyes európai nemzetek jeles írói nyilvánosan is leróják az elismerés és sokszor a hála adóját olyan idegen írók iránt, akikkel szellemi közösséget éreznek. Kétségtelen, hogy egyetlen kortársi regényíró sem volt Heinrich Mannnál hivatottabb arra, hogy Zola emlékének adózzon és aktualitását kiemelje.

Heinrich Mann könyvében hű és árnyalatokban gazdag arcképet rajzol Zoláról. Erre egyaránt előkészítette a maga regényírói működése s a francia irodalommal való mély kapcsolata. Mann nem riadt vissza attól, hogy közvetlenül a háború után nyilvánosan hitet tegyen a német és francia nép kulturális testvérisége mellett. „Németország sohasem vetette meg a franciákat“, — mondotta egy párisi interwievjában. „Még az 1871-es győzelem mámorában sem?“ — kérdezte tőle a francia újságíró. „Még akkor sem — válaszolta Mann, — hogy is tehattük volna, hiszen olyan szép irodalmuk volt!“ A francia irodalom, amire Heinrich Mann itten hivatkozott a naturalizmus, s a naturalizmus vezető írója Zola.

A naturalizmus Franciaországban a XX. század első évtizedében az irodalom kiátkozott gyermekének sorsára jutott: olvasói mindig voltak, de „a komoly kritika“ nem igen tett róla említést, ha csak azért nem,

hogy tulzásait ostorozza. Külföldön s különösen Németországban pillanatig sem volt ez a helyzet, Heinrich Mann tehát saját élményeire támaszkodva magyarázza a Zola művéhez és példájához bűnbánóan visszatérő franciáknak a naturalisták vezérének jelentőségét. Zola nemcsak azért volt nagy, mert „realista irodalmába belefoglalta a dolgozókat és világukat“, hanem mert egyike volt a minden társadalmi korlátot túlegységes „modern emberiség“ első hirdetőinek. Ez adja meg művének végső jelentését, amit Mann „egy kor regénye és a föld poémája“-ként határoz meg. „Zola az az író volt, akit sorsa arra jelölt ki, hogy a valóság minél nagyobb tömegét ölelje magába... Zola és műve spiritualizálódott a munka, a valóságban alapuló munka által.“

Zola egész küldetését tömören foglalja össze az a mondása, amit Mann idéz: „Mihelyt az igazság vagyunk, az erkölcs is vagyunk“. Ez a hit igazolja a művész durvaságait; ez magyarázza bizalmát a fejlődésben, kiállását, bátor küzdelmét. Mann Zola-könyvének első négy fejezete megértő és mély kritikus műve, az utolsó két fejezet pedig, amely a Zola-Dreyfus-ügy alatt és után játszott szerepével foglalkozik a nagy regényíróra vall, aki teljes átéléssel rajzolja hőse, kartársa és mintaképe életét.

„Küzdött és így növekedett“ — mondja Mann Zoláról. Biztosan nem gondolt arra, hogy ezt reá is mondhatjuk.

KAREL CSAPEK: BESZÉLGETÉSEK MASARYK GARRIGUE TAMASSAL
(Gondolkodás és élet.)

Fordította dr. Sas Andor. Uzhorod. Novina Könyvkiadó 1937.

T. G. Masaryk gondolkodásába alig képzelhető el 1000 bevezető, mint Karel Csapek beszélgetései. Ezek a beszélgetések azért tesznek túl minden kompendiális dolgozaton, mert maga a rendszer szerzője ismereti önmagát. A hitelességen kívül így az összefoglalás továbbítja a rendszer személyi levegőjét. Az ismeret, a gondolat, az állásfoglalás a személyi magatartás sugalmazásaival együtt jelenik meg. Karel Csapeket illeti e mesteri rendszerfeloldás kitalálásának ez a pompás ötlete. A kivétel sikerét is ő biztosítja a beszélgetések folyamán tanúsított magatartásával. Ő maga valójában csak alkalom Masaryk összefoglaló megnyilatkozására. Karel Csapek szinte észrevétlenül, halkán, egy-egy félmondatban szólal meg: mintegy leüti a billentyűt s utána megszólal a tétel, a tételek egész szövevénye, hosszú szimfóniák. A hang, ami felidézte mindig elvész, viszont az egészben mindig együtt zeng.

Mos a beszélgetések harmadik kötete jelent meg. Ezt is Dr. Sas Andor fordította miniszteri tisztasággal, bölcséleti műfordító irodalmunkban keresni kell a párját. Mutatványul ideiktatjuk a könyv érdekesebbnél érdekesebb fejezetei közül azt a részt, amelyben Masaryk a cseh történelem történetbölcséleti áttekintését adja.

Vajjon az olyan kis nép, mint amilyen mi vagyunk, nyomatékosan beavatkozhat-e ebbe a — mint Ön mondja — világjelentőségű történelembe?

Megteheti; éppen a mi történelmünkben találhat erre bőségesen példát; csak tessék alaposan beletekinteni! Azt mondtam Önnek, hogy én a történelemből tanultam politikát — elméleti és gyakorlati tekintetben. Állandóan foglalkoztam történelmünkkel; azonban bíraltam a hisztoricizmust, irtam az elmúlt dicsó időkre való tulságos visszaemlékezés ellen. Az ugynevezett jelenkor szintén történelem; nem magának a történelemnek, hanem a fejlődő dolgoknak kell tanulmányunk tárgyát képez-